Xosa

El **xosa** o **xhosa** (IPA: [ˈkǁʰoːsa], en xosa *isiXhosa*) és una llengua nigerocongolesa parlada pels xoses, un dels pobles dominants de Sud-àfrica. És una de les onze llengües oficials de Sud-àfrica. És parlada per aproximadament 7,9 milions de persones, un 18% de la població sud-africana. El nom de la llengua, "xosa", comença amb un clic consonàntic, tret característic de la llengua.

Xosa	
isiXhosa	
Altres noms	xhosa
Tipus	llengua i llengua viva
Parlants	
> 7,9 milions principalment a Àfrica austral	
Parlants nadius	7.900.000
Parlat a	Sud-àfrica
Oficial a	Cap Oriental, Cap Occidental
Autòcton de	xoses, Quthing District (en), Qacha's Nek District (en), Cap Oriental, Estat Lliure, Cap Septentrional i KwaZulu-Natal
Classificació lingüística	
llengua humana llengües nigerocongoleses llengües congoatlàntiques llengües volta-congoleses llengües Benué-Congo llengües bantoides llengües bantoides meridionals llengües bantus llengües bantus meridionals llengües nguni	
Característiques	
Sistema d'escriptura	alfabet llatí
Institució de normalització	Pan South African Language Board (en)
Codis	
ISO 639-1	xh
ISO 639-2	xho
ISO 639-3	xho (http://www-01.sil.org/iso639-3/

Contingut

Història

El nom *xosa* es refereix a un dels seus caps llegendaris. Els membres del grup ètnic que parla xosa es refereixen a si mateixos com a *amaXhosa* i anomenen la seva llengua *isiXhosa*. Gairebé totes les llengües amb clics consonàntics són llengües khoisànides i la presència d'aquests clics en el xosa demostra la forta interacció històrica amb els veïns khoisànids. El nom *xosa* vol dir en khoisan 'els humans enfadats'.

Distribució geogràfica

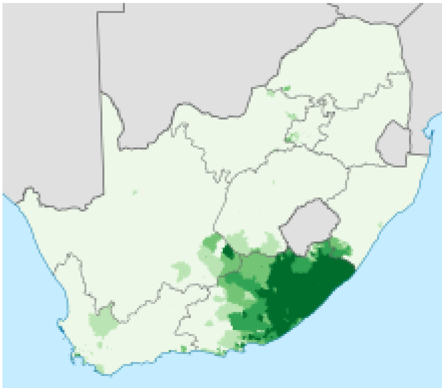
La llengua representa la branca més sud-occidental de la subfamília nguni de les llengües bantu. El xosa és parlat com a llengua nadiua a Sud-àfrica, principalment a la província de Cap Oriental. El nom zulu per a aquesta província és

	documentation.asp?id=xho)
SIL	xho
Glottolog	xhos1239 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/xhos1239)
Linguasphere	99-AUT-fa (http://www.hortensj-garden.org/index.php?tnc=1&tr=lsr&nid=99-AUT-fa)
Ethnologue.com	xho (http://www.ethnologue.com/language/xho)
ASCL	9237
IETF	xh

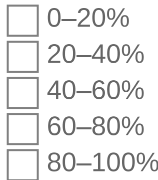
KwaXhosa, que vol dir 'llar dels xoses' (KwaZulu té el significat corresponent de 'llar dels zulus'). El xosa també és parlat al Cap Occidental -inclosa Ciutat del Cap– i a Johannesburg. El xosa és la segona llengua més parlada arreu de Sud-àfrica.

Dialectes

Endemés de ser mútuament intel·ligible amb el zulu i molt relacionat amb les llengües bantu, de les quals forma part, el xosa té nombrosos dialectes. Hi ha un debat acadèmic sobre una exacta divisió dialectal. Els dialectes reconeguts actualment en són: *xhosa* (original), *ngqika* (considerat estàndard), *bhaca*, *mpondo*, *gcaleka*, *mfengu*, *thembu*, *bomvana*, i *mpondomise*.

Proporció de parlants de xosa a la llar

0–20%
20–40%
40–60%
60–80%
80–100%

Fonètica

Vocals

El xosa té deu vocals: [a], [ɛ], [i], [ɔ] i [u], totes elles llargues i curtes, escrites *a*, *e*, *i*, *o* i *u*.

Tons

El xosa és una llengua tonal, amb dos tons, alt i baix. No se solen representar en la llengua escrita, però quan es fa són a [à], á [á], â [áà], ä [àá]. Les vocals llargues són fonèmiques, però usualment no s'escriuen diferenciadament, excepte â i ä.

Consonants

El xosa és ric en clics, en total n'hi ha 15.

Aquesta taula mostra els fonemes consonàntics de la llengua, segons la pronunciació en IPA a l'esquerra, i l'ortografia a la dreta:

		Labial	**Dental / Alveolar**		**Postalveolar / Palatal**	**Velar**	**Glotal**
			Central	consonant lateralLateral			
Clic	pla		[kǀ] c	[kǁ] x	[kǃ] q		
	aspirada		[kǀʰ] ch	[kǁʰ] xh	[kǃʰ] qh		
	sonora		[gǀʱ] gc	[gǁʱ] gx	[gǃʱ] gq		
	nasal		[ŋǀ] nc	[ŋǁ] nx	[ŋǃ] nq		
	sonora nasal		[ŋǀʱ] ngc	[ŋǁʱ] ngx	[ŋǃʱ] ngq		

Plosiva	ejectiva	[p’] p	[t’] t		[tʲ’] ty	[k’] k	
	aspirada	[pʰ] ph	[tʰ] th		[tʲʰ] tyh	[kʰ] kh	
	sonora	[bʱ] bh	[dʱ] d		[dʲʱ] dy	[gʱ] g	
	implosiva	[ɓ] b					
Africada	ejectiva		[ʦ’] ts		[ʧ’] tsh	[kx’] kr	
	aspirada		[ʦʰ] ths		[ʧʰ] thsh		
	sonora				[ʤʱ] j		
Fricativa	muda	[f] f	[s] s	[ɬ] hl	[ʃ] sh	[x] rh	[h] h
	sonora	[v̤] v	[z̤] z	[ɮ̤] dl		[ɣ̤] gr	[ɦ̤] hh
Nasal	sonora	[m] m	[n] n		[nʲ] ny	[ŋ] n’	
	sonora	[m̤] mh	[n̤] nh		[n̤ʲ] nyh		
Aproximant	sonora			[l] l	[j] y	[w] w	
	sonora			[l̤] lh	[j̤] yh	[w̤] wh	

Hi ha dues consonants addicionals, [r] i [ɽ̤], ambdues es pronuncien de manera similar a *r*.

Literatura

La producció literària es va potenciar des del 1884, quan es va editar el diari en xosa *Imwo Zabantsundu*. Els autors més destacats, molts d'ells activistes polítics en contra de l'apartheid, han estat Samuel Edward Kruse Mqhayi (1875-1945) amb els poemes *Ityala lama wele* (*El procés dels bessons*, 1012), *Imihobe namibongo* (*Cant de lloança*, 1927), l'autobiografia *U Mqhayi wase Ntabozuku* (*Mqhayui de Mont Glòria*, 1912), *Inauzu* (*Guany*), *Ulimo* (*Agricultura*) i *U don jadu* (*Qualsevol temps*, 1933); James Ranisi Jolobe (1902-1976) amb *Um yezo* (*Un hort*, 1936), *Uzagula* (1923), *A mavo* (*Impressions personals*, 1951) i *Poems of an African* (*Poemes d'un africà*, 1946); Archibald Campbell Jordan (1906) amb *Ingqumbo Yeminyana* (*La còlera dels avantpassats*, 1939); M. A. P. Ngani, amb *Abantwana bethu*; Davidson Don Tengo Jabavu (1885-1959) amb *E Jerusalem, E America, imbumba yama nyama* (1953), *Isithuko* (*Insult*, 1954) i *Izidunsulwana* (*Monticles*, 1948); H. H. Ndawi, J. Solelo, W. B. Rubasana i Guybon Bundlwana Sinxo (1902-1962) amb les novel·les *Unomsa* (1922), *Ufundisi* (*Ministeri de religió*, 1927), el poema *Thoba sikutyeli* (*Vine i deixa que t'expliqui*, 1932) i el drama *Imfene da Debeza* (*Babuí de Debeza*, 1925); i T. B. Soqa, autor d'*Intlato ka xhosa* (*La vida dels xoses*).

Enllaços externs

- IsiXhosa (http://www.lmp.ucla.edu/Profile.aspx?LangID=21&menu=004)(a UCLA Language Materials Project) (http://www.lmp.ucla.edu/).
- Ethnologue = isiXhosa (http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=xho).
- Xhosa → English. (http://www.websters-online-dictionary.org/definition/Xhosa-english/)
- Llengua i cultura dels xoses (http://www.learnxhosa.com).
- PanAfrican L10n: pàgina sobre el xosa (http://www.panafril10n.org/wikidoc/pmwiki.php/PanAfrLoc/Xhosa).

A Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/P%C3%A0gina_principal?uselang=ca) hi ha contingut multimèdia relatiu a: ***Xosa***